

Mondja és mond(at)ják...

A középkorú munkásember komótosan kezébe veszi a mikrofont és nyugodtan, tempósan, egy-egy rövidke megtorpanás után újból nekilendülve elkezdi beszélni. Örkény István Tóték című művéről. Nem elemzés ez, de (hál' istennek) nem is tartalomfelmondás, sok „és akkor”-ral és még több megakadással. Elményről, olvasmányélményről számol be. Mondhatni reflexióról, amelyek benne szemmel láthatólag spontán módon, csakis és kizárólag saját kútfőből merítve fogalmazódnak meg. Okosan beszél. Erre szokták mondani: „józan, paraszti ésszel”. Egyre jobban belemelegszik, az élménybeszámoló lassacskán élményszámba megy. Mindenki figyel, egyre jobban. Amikor befejezi, önkéntelenül — a zsűri még meg sem nyikkanhatott — csattan fel a taps.

Más. A brigád szószólója Gábor Pál Angi Vera című filmjét választotta. Látszik rajta, alig tudja kivárni saját kezdőmondatainak végét, hogy az első nagy truvájához érkezhessek. Megvan, odaért. „Es, amikor a nők ott együtt fürdenek a zuhanyozóban, az a megtisztulás szimbóluma.” Messzebb ül tőlem, mégis szinte látom várakozó pillantását: ugye, most aztán igazán okosat mondtam? Nem szólhatok, hogy aki a filmet látta, fantáziával sem képzelhet bele ilyesmit az egészen más céltalattal készült, inkriminált fürdőjelenetbe. Aztán valamivel később: „Angi Vera, aki a szilárd jellemű, pozitív hős...” A zsűri tagjai egymásra néznek, más asztaloknál is felszisszennek. Nyilván olyanok, akik látták az Angi Verát, és nyilván senki sem mondta-magyarázta nekik, hogy ezt itt így és így kell érteni. Eszembe jut az előbbi, a Tóték-ról beszélő ember. Biztosan nem tudhatom, de fogadni mernék, senki sem világosította fel Örkény alkotásának értelmezési lehetőségeiről. A dilemma adott: örülünk és dicsőítjük az ösztönös, a józan észre építő véleményeket, a munkások önművelésének eme ékes bizonyítékát, avagy ezzel párhuzamosan szánjuk az egészt a Munka és műveltség vetélkedő (a tapasztalatok az egyik munkahelyi elődöntőről származnak) felkészítőinek kritikájául? Amivel már ezek

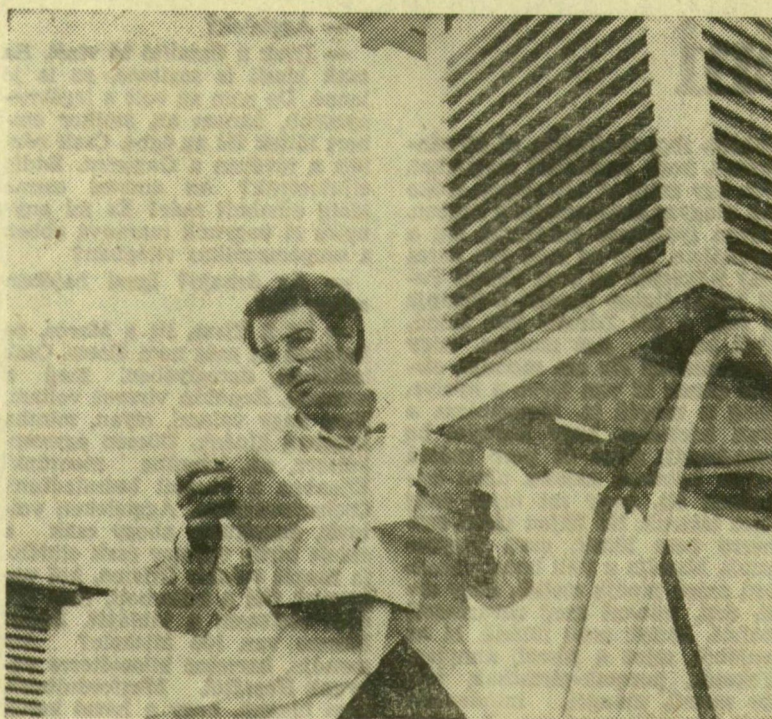
létjogosultságáról is véleményt mondunk?

Hallani vélem az akadémikuskodó közbeszólást: nem ezen kell medítni, a kérdésfelvetés helytelen, örülünk, hogy egyáltalán ott voltak az emberek, hogy egyáltalán elolvasták, hogy egyáltalán megnézték... hogy egyáltalán Örülünk, csak tegyük azonnal hozzá: az a tény, hogy a művészeti ismeretek tárgykörben gyakran szinte ordító volt a rosszul, ráadásul túl didaktikusan, szájbarágósan végzett felkészítők eredménye; a közhelyfűzerekkel díszített sajkózássorozat — feltétlenül elgondolkodtató. Miként az is: a munkásművelődésben — túlzott lelkesedésből, téves nézetek miatt? — mintha egyre jobban elharapózna valami. Olyasmire gondolok, amit jó száz éve Arany János A Nép Barátja című újság kritikájának apropóján úgy írt le, hogy általában a népet, az „egyszerű embereket” nem kell olyan rettenetesen ostobának tartani, amennyire (műveltségük miatt) első pillantásra látszanak. A jószándékú propaganda a felkészítésre, a műveltség elsajátítására törekedvén hajlamos megfélemezni a természetes emberi intelligencia időnként félelmetes hatású helyzeti előnyéről a művelődésben. Amikor magától, önállóan kezd el a munkás beszélni, akármilyen nehézkesen és dőcögve is — akkor valamit már használ.

Nem arra gondolok én, hogy afféle „hagyjuk hát a dolgokat a maguk folyásán”-alapon ne orientáljon, ne kormányozzon valami ideál, valami eszmeiség felé a mindenkor felkészítő. Hanem a fentiek tudomásulvételével, be-kalkulálásával tegye mindezt. Ne csak elmondhasson (ráadásul ne ostobaságokat), hanem hagyjon — mondani is. Mi kell ehhez? Emberismeret, pedagógiai és lélektani érzék. És tapintat. Hogy a jó szándék önmagában milyen kevés, az a vetélkedőn is kíválszóan látszott.

Nyolc brigád vetélkedett az említett elődöntőn. Voltak közülük, akik mondtak, és voltak, akikkel mondtak. Erős a gyanúm: e két, egymástól annyira eltérő jelentéstartalmat hordozó nyelvtani formula a látottnál sokkal inkább egyszerűbb szintézisbe egyesíthető.

DOMONKOS LÁSZLÓ

Az Antarktiszról Tarjánig

Az Antarktisz szárazföldi területe a jégperemmel és a szigetekkel együtt körülbelül 14 millió négyzetkilométer. Állandó lakosa csak a szubantarktikus szigetek néhány meteorológiai állomásának van. A kontinenst átlagosan 2000 méter vastag jégtakaró fedi. A partvidéken élő pingvinek, fókák és madarak a tengerből szerzik ételmüket, az Antarktiszon csak virágatlan növények (mohok, zuzmók, harasztok) élnek meg. A Déli-sarkot elsőként Amundsen érte el, 1911. december 14-én.

A tarjáni lakóház folyosóján nem kell keresni Pándi Ferencék ajtaját. A küszöb mellett két kruppliszákkal felérő ponyvacsomag, az összekötött szájhöz cédula ragasztva, a cirillbetűs szegedi címmel s a tulajdonos nevével. Az Antarktiszról visszaérkező huszonharmadik szovjet expedíció tagját azonban munkahelyén találom meg s ösztönözni szólna ez meg sem lep. Sok a mesélőnivalója, marad belőle a szabadsága utánra is.

— Rövid életrajzot kérek 1978. január 23-ig, amikor Riga kikötőjéből kifutott az Esztonia.

— Erettségi a „Tömörkényben” 1965-ben, előfelvétel a műgyemtre, egy év katonaság és egyetemistáskodás után lakatos lettem, aztán hazajöttem Szegedre, akkor már ide, a meteorológiai állomásra, technikusként. S ahogy ez lenni szokott: tanfolyamok következnek és főtechnikus lesz az ember, egészen pontosan aerológus: magaslégkör-kutató. Kollégák mesélnek azokról a pesti munkatársakról, akik korábban már jártak az Antarktiszon. Aztán Szegeden jár egy szovjet polarnyik — sarkkutató — és mesél. Kedvesnivalóan. Ha az ember gyerekkorában olvasott már Amundsenről, felébred benne a kíváncsiság kétgyermekes családapaként is... Kértem az intézet vezetőit, segítsenek. És jött a levél: meghívják az 1978 januárjában útnak induló szovjet expedícióba. A felszerelést, a ruházatot ők adták, kamerát és filmet a Központi Meteorológiai Intézet, baráti jótanácsokat pedig Barát József. Orvosok vizsgálták, elbírom-e majd a nehéz éghajlati viszonyok közötti megterhelést, s megkaptam a megrendelést a lányomtól: hozzak pingvintojást.

— Minek tulajdonítja, hogy sikerült bejutnia az expedícióba?

— Az én elhatározásomhoz társultak az intézet vezetői a támogatásukkal, meg aztán hárman már megjárták ugyanazt az utat, akár hagyományosnak is tekinthető hát, hogy számítnak ránk szovjet kollégáink. Nekem szerencsém volt, ugyanazt a munkát bízták rám, amit itthon: a légkör alsó harminc kilométerének vizsgálatát, rádiószondával. Ez már Leningrádban derült ki,

ahol az indulás előtt egy hétig együtt volt az a csapat, amelyik az előző expedíció váltására ment — az Esztoniával. Ötvenhat napos hajóút — két megállóval: a Kanári-szigeteken és Montevideóban, meg a szokásos egyenlítői „fürdetéssel” — ez már önmagában is egyedi és megismételhetetlen élmény volt. S ahogy közeledtünk, a hajórádió figyelmeztetett: most látható az első delfin. Az első albatrosz. Az első bálna. S az első jéghegy. Megérkeztünk. Jégtörőre szálltak át hajónkról azok, akik a Mirnij állomásra mentek, mi pedig március 19-én értünk célba: Malajozsnajára.

— A Szovjetunió hat állomása közül ez a legnagyobb, ez a főváros.

— Hetven alumínium ház, ott-hona 103 szovjet és egy magyar polarnyiknak. Központi fűtéses szobákkal, közös ebédlővel, kórházzal, szaunával. Moszkvával közvetlen telefonkapcsolat, meteorológiai rakétakilövő, raktárak, műszaki berendezések, különleges terepjárók, élelmiszerkészlet egy évre, hiszen az utolsó hajó kirakodása után nincs lehetőség utánpótlásra a váltás megérkezéig. Áttelelés — így mondják a sarkkutatók. Mínusz 33 fok volt a leghidegebb, amíg ott voltam, s 150 kilométeres volt a legerősebb szél. Dolgoztunk olyan, napokig

tartó hóviharban, hogy húszkilónyi védőruházatban is majd megfagyunk. Aki ott eltéved... Másfél nap után találják meg a vak-tában, esetleg épp a tenger felé bandukolót, mint nálunk azt a szovjet fiút, akit az állomás minden lakója keresett, kötéllal egymáshoz kapcsolva, csatárláncot alkotva...

— És a munka?

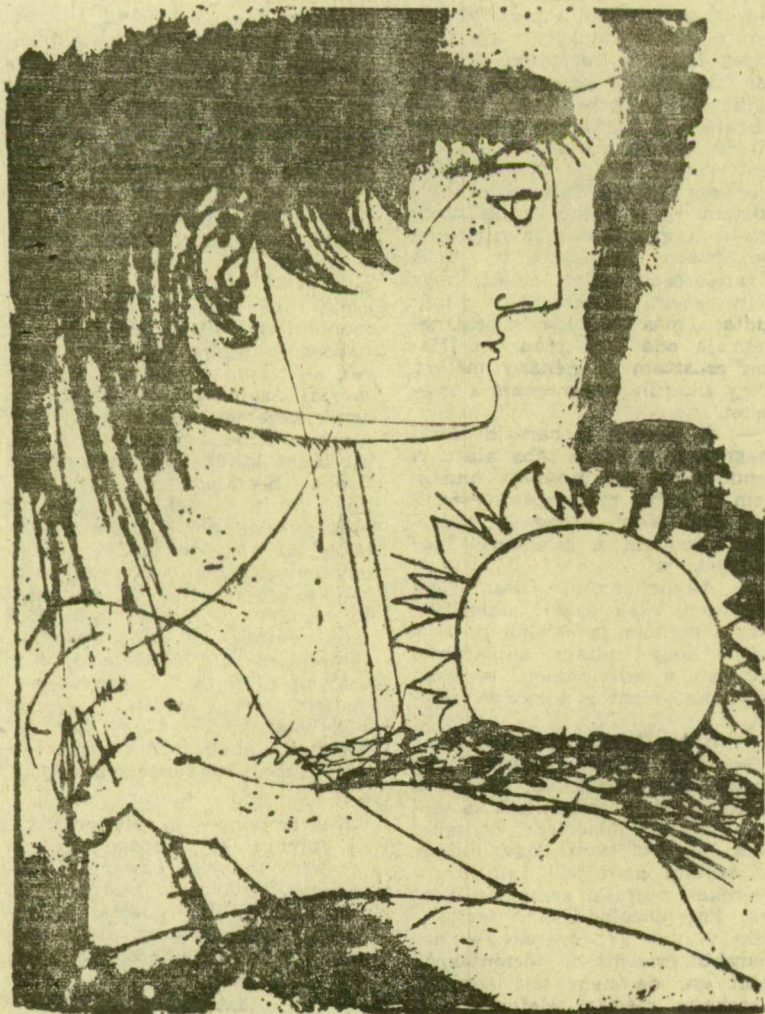
— Tizenkét óránként egy-egy rádiószonda felküldése, tehát naponta 8-10 órányi elfoglaltság. Az adatokat számítógép dolgozza fel, de például a hidrogénfejlés — nehéz fizikai munka — a mi dolgunk volt. Fogytam is vagy tíz kilót, pedig ki mennyit akar, annyit evett. Az Antarktiszon kommunizmus van, mindent aláírásra adnak, a pénz ismeretlen. Ha születésnap, ünnep van, irány a raktár, kiíratja az ember a vendéglátáshoz szükséges enni-inni valót. Ha jól emlékszem, november hetedikén magyar csirke volt az ünnepi ebéd. S mert minden este filmvetítéssel pótolják az Antarktiszon a tévézést, újra láttam a Vasvirágot, a Bakaruhá-bant! Újság nem jöhetett, az ember a hazulról érkező táviratokat leste. Először havonta egyszer, aztán mind sűrűbben, hetente érkezett a feleségemtől távirat, s a szöveg is egyre hosszabbodott, mint ahogy az én választávirataim is „forrósdotak”. Körülbelül hat hónap után jött a legerősebb honvágyválság. Összintén szólva, akkor az első hazainduló járműre felültem volna, megbízatás, akaratérő ide vagy oda... A rádió azért segített. Moszkva magyar nyelvű adását jól hallottuk, a Szülőföldünket csak, ha az időjárás nyugodtabbá vált. Hiszen ott a nyár is legfeljebb plusz 4-5 fokos. Amikor idehaza a legkeményebb hidegek voltak, ott nálunk sétálni is lehetett a parton. Elnéztük a pingvineket — egyébként elég utálatos állatok, bambák és rikácsolók —, órákig figyeltük a sarki fény játékát, s egyszer, üres órámban útjelző táblát is fabrikáltam. Felraktam a póznára: Budapest 12 983 km. Matematikai módszerrel számítva, légvonalban. Hazafelé a rövidebb úton jöttünk, Mauritánia, Szíria, Isztambul, Odessza érintésével, másfél hónap alatt. Mert akkor már igencsak elég volt a magányosságból...

— Most szabadságot kapott az intézettől. S aztán?

— Szeretném feldolgozni a hazáhozott anyagot, átadni munkatársaimnak tapasztalataimat. Jó lenne a naplóm alapján megfogalmazni, megőrizni nyomtatásban is sarkvidéki élményeim. Erre az egy évre alapozva érdemes lesz továbbtanulnom — szeretnék is. Hiszen amit nálunk, a Malajozsnaján megtanultam, idehaza is kamatoztatnom kell.

Pándi Ferenc, a Központi Meteorológiai Intézet szegedi aerológiai obszervatóriumának fiatal főtechnikusa március másodikán érkezett vissza Magyarországra, 13 és fél hónapnyi világljárás után. Ne csodálkozzunk rajta, ha még mindig azt mondja a Déli-sark vidékére: „nálunk”.

PÁLFY KATALIN

Zeik Zoltán

Jó reggelt!

Jó reggelt néktek, ti csapat veréb!
hát még tinéktek, ti fekete-s-kék
sipkájú cinegék!
S látom, gyöppön fut, majd lassúda lép
s megáll, s gyanakvón forgatja fejét,
kutatja hajnali eledelét
a feketerigó.

Tündéri nép!
csörög a sípjától csillámos a lég:
tágasságos hangcsarnokuk,
de még
műhelyük is: van munkájuk elég

„sak az a homályteli szakadék
két évszak közt! A menekvő vidék
Zúg rá dara-s-ónos sörét!
Csak a kizsákmányoló téli ég —
az éhkop, a munkanélküliség!